

זבחים מח

משה שווערד

1. חידושי בתרא

תרכב) מח. מכדי צפון בעולה כתוב ניתני עולה ברישא. ויש מקשים דמה היחוס דצפון הא עוד הרבה דינים כתובים בשאר קרבנות, למה דין צפון יכריע הכף שיהא עולה ברישא. ולכאורה י"ל דכיון דראשית הפרק מיירי באיזהו מקומן, וג' דינים הראשונים שבמשנה מיירי בצפון, לכן סברא פשוטה שהמקום של צפון יכריע שיהא עולה ברישא.

2. תוספות מסכת זבחים דף מח עמוד א ד"ה אידי דאתי

אידי [דאתי מדרשא] חביבא ליה - ואם תאמר אם כן ליתני עולה לבסוף כדפריך בשמעתא קמייתא דיבמות (דף ג.) גבי אחות אשה ויש לומר אידי דאתי עולה בציבור תניא בהדי חטאות דבאות בציבור והדר תניא אשם דאינו אלא ביחיד.

3. קרן אורה על מסכת זבחים דף מח/א

גמרא וניתני עולה ברישא כו'. לכאורה תנא נקט סידרא למיתני ברישא כל המרובה בעבודה כמו חטאות הפנימיות טעון הוי' על הפרכת חטאת החיצונה טעון ארבע קרנות עולה טעון ב' שהן ד' וכליל לאשים אשם טעון ב' שהן ד' ואינו נאכל אלא לזכרי כהונה תודה אינו נאכל אלא ליום ולילה כו' וצ"ל דמ"מ הוי לי' למיתני עולה ברישא דצפון כתיבא גבי' ויש לישב בזה קושית התוס' ז"ל בד"ה אידי ע"ש ומש"כ דלהכי נקט עולה משום דאיתא בציבור אינו מוכרח דא"כ ליתני שלמי ציבור קודם עולה ותנא תני להו בהדי אשם אלא וודאי משום דשוו לאשם בעבודתם תני להו בהדיה וק"ל:

4. רש"ש על זבחים דף מח/א

גמ' אידי דנכנס דמן לפני ולפנים חביבא ליה. לכאורה המ"ל דאידי דאתיין מדרשה רחוקה טפי. דבחיצונות מ"מ כתיבא בהו מפורש במקום אשר תשחט העולה כו' דהכתוב מדבר בנאכלות כדלקמן ר"פ דם חטאת. וכן ושחט את החטאת במקום העולה כתיב מפורש בחטאת חיצונה. אבל פנימית לא ילפינן אלא מיתורא כדלקמן:

5. שערים מצויינים בהלכה

אידי דאתי מדרשא חביבא ליה. הא דלא אמרו חשיבא ליה, מפרש ביד מלאכי (אות יא) משום דדבר שהאדם מוציא בהיקש שכלו וחקירתו חביב לו הרבה ושמח עליו, ומתכבד בו יותר ממה שנמסר לו מן הקבלה, ומתוך חביבותיהו דנו בהם גם בגזירות ותקנות דרבנן להסמיכן אל המקראות וכו'. ועי' מה שכתבנו במס' יבמות (ב: ד"ה כיון) ובמס' ב"ק (יז: ד"ה הא).
הא דלא אמרו חשיבא ליה, מפרש ביד מלאכי (אות יא) משום דדבר שהאדם מוציא בהיקש שכלו וחקירתו חביב לו הרבה ושמח עליו, ומתכבד בו יותר ממה שנמסר לו מן הקבלה, ומתוך חביבותיהו דנו בהם גם בגזירות ותקנות דרבנן להסמיכן אל המקראות וכו'. ועי' מה שכתבנו במס' יבמות (ב: ד"ה כיון) ובמס' ב"ק (יז: ד"ה הא).

6. נזר הקודש

לחייב על ספק מעילות אשית, — ופירש"י להגן עליו מן היסורים, עד שיודע לו שהוא מעל ומביא אשם ודאי, — ויש לעיין מה שייך בזה אשית, דבשלמא בספק כריתות דחייב חטאת הוא דוקא בהודע, בזה חייבה תורה אשית קודם הידיעה, להגן עליו, — ואח"כ כשהודע חטאתו מחויב קרבן חטאת, שזהו קרבן אחר, אבל בספק מעילות דגם בהודע חייבו אשם. וא"כ כשמביא מספיקן אשם מדוע לא יתכפר בזה גם באופן שיועיל על להבא, לאחר שיתודע חטאו, ויהי' בזה כדין חטאת העוף הבא על חספק ומתני הכפרה גם על להבא, כשיתודע חטאו, — אמנם נראה דגם בזה ישונה הקרבן אשם הבא על חספק מקרבן אשם הבא על הודאי, — והיינו דקיי"ל דבדין גם התשלומי קרן הוי כפרה, ומעכבת,

כמבואר ב"ק ק"י, וברמב"ם פרי"א ממעילה, — והנה בספיקו ליכא חיוב תשלומין, ממילא ליכא למימר דהאשם שבספיקו יכפר גם על הודאי, — וממילא אמרינן דקרבן אחר הוא, — ובזה יובן לנו דברי ר"ע במשנה כריתות כ"ב, ומודה ר"ע שאינו מביא מעילתו עד שיתודע לו יעו"ש, — והיינו דהממון יתחייב רק בידיעה, וממילא דקרבן אחר הוא זה, והיינו רק להגן מן היסורים הוא בא.

7. שערים מצויינים בהלכה

דכו"ע דהיקש עדיף. נפי' שהיקש עדיף מגזירה שוה, וא"כ היה לו ללמוד מן ההיקש. ועי' ברש"י כריתות כב: הקישא עדיף, דאין משיבין על ההיקש וכו'. והקשה החו"י במר קשישא (ערך עדיף) אם כל גז"ש צריך להיות מקובלת תלמיד מרבך נעי' שבת צז. ובתוס' שם ד"ה גז"ש, ובתוס' שם קלא: ד"ה סד"א איך יהיה לימוד היקש מסברא עדיף, עי"ש. וראה גם בספרו שו"ת חות יאיר (סי' רג). ועי' בדברינו כמס' שבועות (לג: ד"ה או אין), וע"ע במלא הרועים (ערך גז"ש אות יט) ובשו"ת בית יצחק (אהע"ז סי' צה-ו). ועי' גם מש"כ לקמן

8. נזר הקודש

היקש עדיף — קשה למאי איצטרך לומר היקש עדיף אפילו אם תרזויהו כהדדי אית לן לומר לחומרא, כמו דאמרינן בעלמא, לקולא ולחומרא, לחומרא מקשינן, דמדה היא בתורה, כמיש התוס' ב"ק ג', והי' כיון דההיקש מחייב אית לן למיזל בתר היקשא. — ואפשר שלוח כיוצו התוס' ברכות ג' שפירשו דלאו דוקא עדיף, אלא שאין לבטלו, והיינו גם כן מטעם החומרא, דאליכ תיקשה הלא גם חגז"ש אין לבטל, — ובזה יש ליישב הא דהקשו התוס' מהא דגיטין מ"א דאיחא שם, דכ"ע גז"ש עדיפא, דהנה באמת תרזויהו שוים רק דהתם דהגז"ש מורה לחומרא דלא ליהוי שחרור לחצאין, אית לן לומר דגז"ש עדיפא, והכא דההיקש מורה לחומרא, לחייבו בקרבן אש"ת, אית לן לומר דהיקש עדיפא.

9. חידושי בתרא

תרכה) מח. וא"ל רבנן תחתון הוא דגמר מעליון לאשם בכסף שקלים, וצ"ע דמ"מ אין היקש למחצה ונילף גם הא דספק מעילות, ולתירוץ א' שבתוס' ד"ה כ"ע, נחא דרק היכא דתתבטל ההיקש אמרינן היקש עדיפא, משא"כ עתה דנדרש ההיקש לשתי כסף, ושוב לא תתבטל לגמרי אף כשנדרש הגז"ש, שוב אמרינן דלכ"ע גז"ש עדיפא כדאמרו בגיטין מא: ואף לתירוץ ב' דתוס' עדיין צ"ע.

10. שערים מצויינים בהלכה

שלא תאמר לא יהא ספיקו חמור מודאי. [עי' באבות דר"נ (פ"ל מ"ב) ר"מ אומר כל העובר עבירה אחת בספק, מעה"כ כאילו עשאו בודאי כיצר וכו', ועי"ש בכסא רחמים]. כתב ברבינו יונה (ברכות א: ד"ה והא) שעונש הספק יותר מהודאי, וכן מצינו שעל הודאי מביא חטאת בת דנקא שהיא מעה אחת וכו', ואם מביא אשם על הספק צריך להביא שני סלעים שהיא מ"ח מעין, והטעם למה החמירו על הספק יותר מן הודאי, אומר מורי הרב מפני שעל הודאי משים האדם החטא אל לבו ודואג ומתחרט עליו, וחוזר בתשובה שלמה, אבל על הספק עושה סברות לומר אותה חתיכה שאכלתי אולי היתה מותרת, ולא ישית אל לבו לשוב, ולכן החמירו בו יותר. ועי' ברמ"א (או"ח סוס"י תרג). וכ"כ הראב"ד בפירושו על הת"כ (ויקרא א חובה פ"ב-ח) עי"ש בדבריו.

11. שו"ע או"ח סימן תרג

(א) אף מי שאינו נזהר מפת של כותים, בעשרת ימי תשובה צריך לזהר: הגה - ויש לכל אדם לחפש ולפשפש במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה; וספק עבירה צריך יותר תשובה מעבירה ודאי, כי יותר מתחרט כשיודע שעשה משאינו יודע, ולכן קרבן אישם תלוי הוצרך להיות יותר ביוקר מחטאת (ד"ע ורבינו יונה ריש ברכות):

12. יד בנימין

וב"חק נתן" כי דלק"מ והמשך כוונת הסוגיא כך הוא דע"כ עיקר הטעם דס"ל לר"ע לידרוש מ"ואס נפש" לחייב על ספק מעילות אשם תלוי אף דאיכא ג"ס דמלוות מלוות איפכא ע"כ משום דס"ל דכדי שלא נצטל ההיקש לגמרי מוטב שנדרוש הג"ס רק למחלה דהיינו לענין קבועה, ולזה מקשי' אמאי נצטל ההיקש נדרוש האי היקשא איפכא מחמת מעליון כמו לרצון לענין ב' שקלים אעכ"ל דר"ע כבר ידע זאת ממקום אחר וזהו דקפריך ור"ע האי סברא מג"ל.

דף מ"ח. בגמ' ור"ע האי סברא מנא לי כו'. תמוה אמאי לא נימא דלר"ע כי היכי דלמידין עליון מחמתון ה"נ למידין מחמתון מעליון לענין כסף שקלים דאין היקש למחלה, וכבר העירו צוה המפרשים וכן בשטמ"ק, ותירוצו ה"ק הוא כתי' השטמ"ק.

13. שטמ"ק אות א'

הוי היקש מהיקש דשחיטה נופיה דחטאת לא ידענו כי אם מהיקשא: ע"ב ה] אלא אותו למה לי. כלומר כיון דלא אתא למעוטי שאר שעירים לא למצוה ולא לעכב כדפי' א"כ אותו מאי ימעט וא"ל אדרבה עדיפא מינה הוי ליה למיפדך דלמה לי צפון בשעיר נשיא כיון דבבת אחת ילפינן כל החטאות בין למצוה ובין לעכב א"כ שעיר נשיא נמי הוי בכלל וי"ל דאי לא דכתיב בנופיה הוי"ל דעיוכבא דיותר דכשבה דוקא הוא לשעיר נשיא דבא על מצוה ידועה דומיא דכשבה ושעירה אבל שעירי הרגלים והרבה אחרים דבאים על מצוה שאינה ידועה לא קמ"ל עיוכבא בנופיה לומר דנילוף עיוכבא בשאר שעירים מיתורא דכשבה אע"פ שבאים על מצוה שאינה ידועה דאם אינו ענין לעכב על מצות ידועות דנפקא לן משעיר נשיא (ואם אינו ענין למצוה ידועה) חננו לענין מצוה שאינה ידועה: ג] לרבות שעירי עבודת כוכבים כו'. וא"ל למה לי

14. שפת אמת מסכת זבחים דף מח עמוד ב

בגמ' לכדתניא אותו בצפון ולא שעיר נחשון בצפון לכאורה נראה דלכדתניא ט"ס הוא דהא דמסיק הגמ' דלכו"נ ע"א צ"ל למעט שעיר נחשון וגם במנחות (דף נ"ה) לא נזכר לכדתניא רק סתם אלא אותו בצפון ולא שעיר נחשון מיהו אפשר ליישב דא"ש הברייתא דהא לרבינא ודאי א"ש לר' יהודה ולמר זוטרא נמי י"ל דמקשה רק לר"י כיון דמרבבה לסמיכה ע"כ שעה מדורות לא ילפינן א"כ ל"ל קרא למעט צפון אבל לר"ש י"ל שפיר דלהכי דורש לסמיכה דשעירי עכו"ם משום דלנחשון לא צריך קרא דיליף מבנין אב ושעה מדורות ילפינן א"כ א"ש ברייתא זו כר"ש ולפ"ז הי' מיושב נמי מה שהקשו התוס' במנחות שם דהא בסנהדרין מיבעיא לגמ' שור סיני בכמה אי ילפינן שעה מדורות דהיינו אליבא דר"ש לא ברירא אי יליף שעה מדורות כנ"ל:

15. שערים מצויינים בהלכה

לרבות שעיר נחשון לסמיכה דברי ר"י, ר"ש
אומר לרבות שעירי עכו"ם לסמיכה
וכו'. עי' ברמב"ם (מעה"ק פ"ג ה"י) דמוכח להדיא
דפסק כר"י, [ולא נסמן כאן בעין משפט], שכתב
שאינן סמיכה בקרבנות הצבור חוץ משעיר
המשתלח ועל פר העלם דבר כו', ודבר זה הלכה
מפי משה רבינו שאין בצבור אלא שתי סמיכות.
[ועי' ש"ש ברדב"ז, ועי' בפי'המ"ש להרמב"ם והרע"ב
מנחות פ"י מ"ז]. אמנם חטאת יחיד דע"ז דמביא
שעירה בעי סמיכה לכו"ע אף לר"י, [מ"מ לא
הובא להדיא ברמב"ם, ועי' בנתיב"ק], ועי' ביפ"ע
מנחות (נו. ד"ה לרבות). ועי' במשך חכמה (ויקרא
ד-כד, בהעלותך י-י).

• משך חכמה על ויקרא פרק ד פסוק כד

(כד) וסמך ידו על ראש השעיר - לרבות שעיר נחשון לסמיכה דברי ר' יודא, ר"ש אומר כו' (תו"כ
רסח, זבחים מח:). נראה משום דר' יודא לטעמ' בריש הוריות (דף ה) דשבט שעשה בהוראת ב"ד הוי
כמו קהל להביא קרבן פר העלם דבר, ולכן אם השעירים שהביאו הנשיאים אם ה' לכפר בעד שבטים
הוי שבט ונשיא שלו כמו צבור ואין סמיכה בקרבן צבור, לכן קמ"ל דבעו סמיכה דה' רק קרבן יחיד,
אבל ר' שמעון פליג שם דשבט אחד בהוראת ב"ד דין יחיד להם ומביאים כבשה ושעירה לכל חד, א"כ
נשיא שבט שהביא על שבטו תמיד הוי יחיד ולא צריך קרא לרבותי סמיכה. ודו"ק.

• משך חכמה על במדבר פרק י פסוק י

ויעוין בירושלמי הוריות (ירושלמי הוריות ספ"א) דפריך דסמכו חזקיה והקהל על השעירים לר' יהודה
דשעירי חטאת אין בהם סמיכה, ומשני הוראת שעה הוי, והוא דהיו כמו מלואים, דרבי יהודה אזיל
לטעמיה (זבחים מח:), דשעיר נחשון שהיה מלואים טעון סמיכה, ור"ש דסבר דשעיר נחשון אינו טעון
סמיכה, סבר דשעירי עובדי גלולים טעונים סמיכה, וזה נכון מאד. ולטעמיהו אזלי רבי יודא ור"ש.
ודו"ק. וזה נכון.

16. דף על הדף מסכת זבחים דף מח עמוד ב

בגמ': אותו בצפון ואין שעיר נחשון בצפון.
במשך חכמה (נשא ז' י"ב) מסביר על פי דברי האבן עזרא (ויקרא א' ה') שלכן ק"ק שחיתתו בצפון, משום שהוא
הצד שבו יש השולחן של לחם פנים, שהוא המקור של משולחן גבוה קא זכו.

והנה הרמב"ן כתב (שמות מ' כ"ג) שלא ערכו לחם הפנים כל שבעת ימי המלואים, ולפי זה כל אותם ימים לא
ה' נצרך ק"ק להיות בצפון, רק קדשי דורות היו בצפון, ולכן שעיר נחשון ושאר הנשיאים נתמעטו כאן מצפון.
ולפי זה מבאר למה הקריבו הנשיאים חטאותיהם אחרי עולותיהם, שבכה"ת כולה חטאת מביאין לפני העולה,
משום שלא ה' לזה דין ככל חטאת, שהרי לא נשחט בצפון.

17. תוספות על זבחים דף יד/ב

הג"ה שחיטה לאו עבודה היא. פירש בקונטרס מדאמכשרו בה כל הפסולים ואי אפשר לומר כן דאמכשר זר גופה מייתי לה [הכא] ובפ"ק דמנחות
(דף ו:): ומיהו יש ליישב פירושו דכיון דבשום מקום לא בעי כהן בשחיטה לאו עבודה היא ולהכי פריך עלה מפרה **וה"ר יעקב דאורלינ"ש מפרש**
לאו עבודה היא לפי ששונה בחולין ובקדשים א"כ לאו מטעם עבודה צוה המקום שחיטה ולי נראה לאו
עבודה היא מדמכשרינן לקמן בפ' שני (דף כו.) עומד בדרום והושיט ידו לצפון ושחט בקדשי קדשים

ובמקבל פסול דדרשינן אותו בצפון ולא שוחט בצפון אבל מקבל בצפון ובשלמים מכשירין עומד בחוץ והושיט ידו לפנים ושחט ואם קבל קבלתו פסולה דדרשינן בפ' כל הפסולין (לקמן דף לב:) בן הבקר לפני ה' ולא שוחט לפני ה' אבל קבל קבלתו פסולה משום דכתיב לעמוד לפני ה' לשרתו אלמא כל שירות לפני ה' ש"מ מדמכשיר רחמנא עומד בחוץ והושיט ידו לפנים ושחט מקלל דשחיטה לאו עבודה היא ועוד מדאמר בההיא שמעתא בפ"ב (דף כו.) נתלה ושחט שחיטתו כשרה דשחיטה על ירך אמר רחמנא ולא שוחט על ירך (אמר רחמנא) אלמא דשחיטה לאו עבודה היא דאי עבודה היא לא הוה מכשר רחמנא בכי האי גוונא דהא נתלה וקבל אמרינן דקבלתו פסולה משום דאין דרך שירות בכך ומדפריך הכא ובפ' חטאת העוף (לקמן דף סח:) ובפ"ק דמנחות (דף ו:) מפרה דאמר רב שחיטת פרה בזר פסולה משמע קצת כפי' הקונטרס מיהו גם לפי מה שפירשתי יש ליישבו אבל קשה לי לפירושו דא"כ לשמעון התימני דבעי פרק כל הפסולין (לקמן דף לב:) שיהא ידיו של שוחט לפנים מן הנשחט הויא שחיטה עבודה:

18. חידושי בתרא

תרלא) מת: אלא אותו בצפון ואין בן עוף בצפון. יש מקשים איך משכחת לה דאין עוף בצפון, דהא מליקת עולת העוף על ראשו של מזבח כדילפינן מהקטרתה, וכן קשה אתוס' ד"ה מה בא"ד וא"ת וליעבד הכא ק"ו ממקום כו', אם לא שנאמר שהלימוד הוא לגבי חטאת העוף, אמנם מדוברי הרמב"ם נראה שגם מליקת חטאת העוף הוא על המזבח, וא"כ עדיין קשה סוגית הגמ' כאן. ולכאורה י"ל דמיירי אליבא דר' יוסי בר' יהודה (גה). דאומר דחצי המזבח ולדרום כדרום מחצי המזבח ולצפון כצפון, ובא אותו לאפוקי בן עוף שלא צריך לעשות המליקה בחצי המזבח הנידון כצפון מגוה"כ (כפרש"י שם ד"ה ה"ג) אלא יכול לעשותו על הצד הנידון כדרום.

19. ספר נזר הקודש

הכא לריבוי גם בבן צאן ששחטן למעלה בעיני צפון, — והו' כוונת התוס' — וגם כוונת התוס' דפירכא זו עדיפא שאין לפרוך מה לבן צאן שטעון כלי, כיון דכל דינו נגמר ממקום, — וכן מצאתי בשיט"מ, — והניחו התוס' בקושיא. — אעפ"י שפתחו בלשון וא"ת, — אמנם איתא כזה, — עי' תוס' בי"מ ס"א, — והמרש"א בפסחים ל"ו כתב דכן מצינו בתוס'.

אמנם נראה לומר בזה דאין להקשות דלדייק ממקום בזה שקבעה תורה מקום לבן עוף בראשו של מזבח, דשאני התם דכל עיקר הכשר מליקה הוא דוקא בראשו של מזבח ולמטה ליתא להכשירו של מליקה כלל, והרי זה נבלה מטעם, ואין זה ענין לבן צאן שטעון צפון, שזהו סעילה בקודש, ולא מטעם הכשרו, שהרי עצם הכשר שחיטה מועיל בכל מקום, וע"כ הא דבעינן צפון בבן צאן, זהו מפני מעלת הקודש, משא"כ מליקה הנעשית בראשו של מזבח, זהו מפני שהכשרו בכך, והו' הכשר מליקה, ולא הו' זה מפני מעלת הקודש, והרי זה כמו שאמרנו לקמן פ"ד וכי דנין דבר שלא בהכשרו וכי' ולהכי אמר התנא הק"ו מהא דקבעה תורה כהן לבן עוף שזהו ע"כ מפני מעלת הקודש

יכול יהא בן עוף טעון צפון וכו' — וקשה כיון דתנן לקמן ג"ה דקדשים ששחטו בראש המזבח כאילו נשחטו בצפון, — וא"כ הרי יש לעוף חומרא דצפון, — כמבואר לקמן ס"ה מה הקטרה בראשו של מזבח, אף מליקה בראשו של מזבח, וזהו כצפון, — וע"כ דהברייתא איתא כרבי יוסי בר' יהודה דסבר שם דמחצ' ולדרום כדרום, — ולפי' המליקה כשרה גם בחצי' ולדרום, — ובוה יובן היטב הא דהקשו התוס' ד"ה מה וליעבד ק"ו ממקום וכו' עוף שקבעו לו מקום מזבח אינו דין שטעון צפון, — דלכאורה יש לומר דהיא הנוחית דכיון דנעשית בראשו של מזבח, להכי לא בעינן צפון, — אמנם כיון דמיירי הכא לריבוי דסבר דיש תורה דרום גם על המזבח, — רמיושב גם כן מה שמוקשה לכאורה, נימא ד', דהרי בן צאן גופי' לא בעי צפון, רק למטה, — אמנם כיון שמיירי

20. שערים מצויינים בהלכה

יכול יהא בן עוף טעון צפון. עי' במקדש דוד
(סי' כח-ד) לפי מה דאיתא לקמן (סה.) נעי'
בתוס' ד"ה מהן שמליקת עולת העוף היא על
המזבח, הרי קי"ל שק"ק ששחטן בראש המזבח
כאילו נשחטו בצפון, וכן העיר על האומרים
שמליקת חטאת העוף ג"כ בעי מזבח, נעי' בפי'
הראב"ד קניין פ"א מ"א, ועי' בתוס' כאן ד"ה מה, ולקמן
סה. ד"ה אף, וע"ע בשטמ"ק לקמן סג: בהשמטות], וא"כ
לא משכחת מליקה שאינה בצפון, וכתב דמיירי
אליבא דריב"י לקמן (נח.) דס"ל שמחצי מזבח
ולדרום כדרום דמי. וכ"כ בקרן אורה, ובמלבי"ם
(ויקרא אות סד).

21. שטמ"ק אות יב

ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה'

א. בית יוסף על או"ח סימן א

{ח} וכתב הר"י בר יקר טוב לומר עם הקרבנות פסוק זה ושחט אותו (לפני) [על ירך] המזבח צפונה לפני ה' והוא בפרשת ואם מן הצאן (ויקרא א יא) כדאמרינן בויקרא רבה (ב י) אמר הקדוש ברוך הוא מעיד אני עלי שמים וארץ בין גוי בין ישראל בין עבד בין אמה בשעה שהן קורין מקרא זה צפונה לפני ה' אני זוכר עקדת יצחק בן אברהם:

ב. העמק דבר על ויקרא פרק ו פסוק יח

(יח) אשר תשחט העולה וגו'. היינו בצפון. והיה ראוי יותר לפרש בצפון המזבח תשחט החטאת. ולא לתלות החטאת בעולה. מכאן פירשו בירושלמי יבמות פ' הערל ה"ג שטעם על מה בא הצווי שתשחט החטאת בצפון דוקא. משום שלא לפרסם את החוטאים. ובזה שתשחט בצפון יהיה נראה שהוא עולה:

ג. שו"ע או"ח סימן א (ח)

יאמר עם הקרבנות פסוק: ושחט אותו, על ירך המזבח צפונה לפני ה' (ויקרא, א, יא):

ד. דף על הדף מסכת זבחים דף מח עמוד ב

בגמ': יכול יהא בן עוף טעון צפון ודין הוא וכו' מה לבן צאן שכן קבע לו כלי, אלא אותו בצפון ואין פסח בצפון.

הגאון המשך חכמה פר' ויקרא (א, י - יא) כתב ענין נפלא בביאור פירכת הגמ' כאן: מה לבן צאן שכן קבע לו כלי, בהקדם מה שהוא כותב:

הנה כתב צפון בצאן ולא בבן בקר, אף על גב דבכל מקום כתוב "במקום העולה", אלמא דשם עולה הוא נשחט בצפון, ובכל זה נזהרה התורה להזכיר צפון רק בצאן ולא בבקר. ומשום הכי, בפר משיח (ויקרא ד, ד) ובפר העלם דבר (שם פסוק טו) לא נזכר "במקום העולה". ועיין תורת כהנים וריש פרק איזהו מקומן. אמרו במדרש לפי שצפון מורה על עקדתו של יצחק שצפון אפרו לזכרון לפני ה' תמיד. והכוונה שאמרו שרות צפונית פתוחה (עיין ב"ב כה, א - כה, ב), ומורה על הבחירה החופשית שעשה אברהם אבינו, שיהיה מסור נפשו של הישראלי להשם, וכמעט שישלל הבחירה מבניו אחריו, וכמעט הוקבע טבע קיים בנפש הישראלי למסור עצמו על אהבת השם יתברך. לכן לא כתיב רק צאן, זכר לאילו של יצחק (בראשית כב, יג) הבא תמורת יצחק. ולכן לא נזכר בבן בקר בהדיא, ד"גם אלה תשכחנה" - זה מעשה העגל, אשר עשו שור אוכל עשב, ואינו צפון לפניו.

ובזה אתי שפיר מה דדחי בגמרא על קל וחומר דתורת כהנים דבן עוף יהיה טעון צפון מקל וחומר שמליקתו טעונה כהן, ופריך מה לעולה שכן שחיטתו טעון כלי. דעיקר כלי נפקא לן מקרא ד"ויקח המאכלת" שנאמר בעקידת יצחק, כדיליף סוף דם חטאת (זבחים צז, ב). וכיון דבן עוף אינו טעון כלי, הרי דאינו דומה לאילו של אברהם אבינו, שהיה בכלי [והמאכלת דריש שמאכלת לישראל שכל מה שאוכלין בעולם הזה הכל בזכות זה]. ואם כן שפיר לא טעון צפון, מה שאין כן בכולהו, וזה פרכא חזקה. ולכן בקידושין (לו, ב) לא פריך שכן טעון כלי, דאדרבא בעצמו של כהן דמעכב עדיפא טפי וחשיבא, וכמו דחזינא, דחטאת הפנימי טעון נתינה בעצמו של כהן. רק לגבי צפון, הכוונה דאינו דומה לאילו של אברהם, דעל זה עיקר הוראת צפון, ודו"ק היטב.

עכ"ד והוא ענין נפלא.

ובהערות שם כותב: ובזה השיב רבינו בדרכו הוא על קושית התוספות במנחות נו, א ד"ה מה לבן צאן שכן קבע לו כלי ותימא (וכן היקשו תוס' קדושין לו, ב וזבחים מח, ב): דלא פריך הכי בפרק קמא דקידושין (לו, ב) דיליף בן עוף מקל וחומר מבן צאן שלא קבע לו כהן לשחיטתו וקבע לו כהן להזאתו. ויש לומר דגבי צפון שייכא הך

פירכא דכלי, אבל התם דבעי למילף כהונה לא שמעינן שהצריך הכתוב בבן עוף יותר מבן צאן, עכ"ל. לפי רבנו מובן בהחלט מדוע 'גבי צפון שייכא הך פירכא דכלי', דין כלי נלמד מעקידת יצחק ("מאכלת"), ועקידת יצחק היא יסוד דין שחיטה בצפון, הכתוב בתורה אצל עולת הצאן.

ה. משך חכמה על ויקרא פרק א פסוק י

ובזה א"ש מה דאמרו במנחות דף כ"ו ע"ב על העצים (לעיל א, ח) כו' דוקא כו' העולה על המזבח (לקמן ו, ג) אי בעו הכי עביד כו'. פירוש דגבי בן בקר כתב על העצים דאי בעי עביד כמו שעשה אברהם לאיל ששחטו והקטיר ממעל לעצים אשר על המזבח, וגבי אשר ירום (והרים את הדשן. לקמן ו, ג) הדשן דמדבר שם מעולת תמיד שהיא מוכרחת להיות במזבח והיא עולת צאן, לזה אשמע לן דאף אם מקטיר העולה מלמטה לעצים על המזבח ג"כ כשר [אף] דלא הוי דומי' לאילו של אברהם אבינו.

ולפ"ז א"ש מה דאין שעיר נחשון טעון צפון (זבחים דף מח), משום דאמר בתוספתא ברכות (ד-טז) מפני מה זכה יודא למלכות לפי שקפץ נחשון ושבטו לתוך הים קדש שמו של מקום כו', לכן אינו טעון להזכיר עקידתו של יצחק שכן היה לו מסירת נפש על קדוש השי"ת בים, לכן לא הי' נזקק להצריכו צפון בקרבנות אשר אינן לדורות רק לשעה כמו חטאת דנדבה ליכא ביחיד ודו"ק, ולא היה קרבנו נזכר להזכירו זכות אבות ודו"ק.

ו. ספר שבולי הלקט ענין תפילה סימן יח:דין שמונה עשרה ברכות על הסדר ודין שלש פסיעות.

...תנו רבנן מאה ועשרים זקנים ומהם כמה נביאים תקנו להם לישראל תפלה על הסדר ושמעינן מהכא שאם לא אמרן על הסדר לא יצא ותניא שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. **מצאתי אגדה מאי על הסדר זה** סדר עולם שכך מצינו י"ח ברכות של תפלה מעולם היו מתוקנות זו אחר זו. כיון שבאו אנשי כנסת הגדולה כללום ותיקנום כסדרן **כשניצול אברהם מאור כשדים פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מגן אברהם כשנעקד יצחק אבינו על גבי המזבח ונעשה דשן והי' אפרו מושלך על הר המוריה מיד הביא עלינו הקב"ה טל והחיה אותו** לפיכך אמר דוד כטל חרמון שיורד על הררי ציון וגו' כטל שהחיה בו יצחק אבינו **מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מחיה המתים.**

חטאת

צפון נשחטתה, דכתיב (ויקרא ד') ושחט את החטאת במקום העולה, ועוד קרא אחרינה כתיבי שם ושחט אותו במקום אשר ישחט את העולה, והיינו לעיכוצא.

צפון נקבלה. דכתיב ולקח הכהן דמשמע במקום ששוחט יקבל ועוד כתיב קרא

אחרינה לעיכוצא.

צפון במקבל ענמו. ילפי' מ"ולקח" דדרשי' "לו קח", ולעיכוצא ילפי' מדכתיב כמה פעמים ולקח. ואולם למסקנת הגמ' לא משמע לי' דרשא ד"לו קח" וילפי' למקבל ענמו מדכתיב (גבי חטאת) ושחט אותו דדרשי' אותו

נצפון ואין השוחט נצפון אבל מקבל נצפון. ואולם עיכוצא לא ידענו וכבר תמהו בזה

עולה

צפון נשחטתה. דכתיב צהדיא ושחט אותו על ירך המזבח נפונה. ולעיכוצא ילפי' מסבא דכלום מנינו טפל חמור מן העיקר. ואיצעית אימא אמר קרא העולה במקומה תהא — גמ' דף מ"ט. עי' מה שביארנו שם.

צפון נקבלה. פירש"י דילפי' מדכתיב (ויקרא א') ושחט אותו נצפון ואין השוחט נצפון אבל מקבל נצפון. וכבר תמהו בזה

התוס' ד"ה קבלה. וכן נשטמ"ק אות י"א יעו"ש.

התוס' (ד"ה קבלה) דדרשא זו לא דרשי' אלא מ"אותו" האמור גבי חטאת, ועוד קשה הרי מדרשא זו לא ידענו אלא למקבל ענמו אבל לא לעצם הקבלה וכמו שכבר תמה גם נשטמ"ק אות י"ב עי"ש היטב מה שכתבו בזה]. ולעיכוצא ילפי' מהסבא דכלום מנינו חמור טפל מן העיקר או מהעולה במקומה תהא. ו"למקבל ענמו" עי' בתוד"ה קבלה ונשטמ"ק אות י"ב. ולעיכוצא ילפי' מסבא הנ"ל.

אשם

קרא וכי כתיב צי' שחטתה נצפון לעיכוצא אחי. ושאר אשמות מיני' ילפי'.

צפון נקבלה. דכתיב (ויקרא ו') גבי אשם "ואת דמו יזרוק" היינו במקום שחטתו תהא קבלת הדם. ולמקבל ענמו ילפי' מ"ואת" דמו. אלא שכתבו התוס' דלמקבל לא ידענו עיכוצא. ומשמע דקבלה ידעי' עיכוצא ובאמת בגמ' לא נחפרש מנלן. ועי' מה שהבאנו שם בשם ה"חק נתן" דילפי' מדכתיב ולקח הכהן בשר ושחט משמע במקום שחטתה תהא קבלה.

צפון נשחטתה, דכתיב במקום אשר ישחטו את העולה ישחטו את האשם, ולעיכוצא ילפי' מקרא אחרינה דכתיב גבי אשם מזורע ושחט את הכבש במקום אשר ישחט את העולה וגו' והיינו שנה הכתוב לעכב.

[ומסקנת הגמ' ילפי' מדכתיב שם במזורע כחטאת האשם הוא דהו"ל למיכתב כחטאת הוא ומדכתיב האשם למימרא דכשאר אשמות יהי' הלכך לענין נפון נמי אהדרי'